

ДІАЛЕКТИКА ЛОКАЛЬНОГО І ГЛОБАЛЬНОГО У ПОГЛЯДАХ І.ОГІЄНКА НА ОСВІТУ І ВИХОВАННЯ

У статті розглядаються питання взаємозв'язку локального і глобального вимірів у розв'язанні мовних проблем у сфері освіти, а також питання взаємопов'язаності національних та вселюдських цінностей у творчості І.Огієнка та в сучасній світовій освітній політиці.

В історії кожного народу є постаті, звернення до спадщини яких є доцільним за будь-яких змін в житті нації. Тим паче є воно доцільним за умов втілення в життя найсокровенніших мрій цих постатей. Такою є мрія Івана Огієнка про розбудову України як суверенної держави, мрія, що вже більш як десять років є нашою життєвою реальією.

З позицій інтересів українського державотворення, що відбувається за якісно нових історичних умов, серед яких провідною вважаємо процес політичної і культурної глобалізації, поміркуємо про діалектику локального і глобального у поглядах одного з батьків нашої нації, до яких ми з повним правом відносимо Івана Огієнка. Локальним у даному контексті є рівень національний: національна мова, свідомість, цінності, громадянськість, пов'язана з належністю до певної держави-нації тощо. Глобальним є рівень загальносвітовий: цінності, свідомість, відчуття належності до загальнолюдської спільноти, культури, системи цінностей тощо. Усе свідоме життя І.Огієнка було, як відомо, пов'язане з роботою на повноцінний розвиток того, що ми визначили як локальне, тобто української мови, культури, державності як першооснови збереження та розвитку нації. Наріжним каменем державотворчої роботи інтелігенції Огієнка вважав турботу про національну мову. Як один з найвидатніших мовознавців ХХ ст., він, зокрема, писав: "Не стане мови – не стане національності: вона геть розпорушиться поміж дужчим народом ... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань" [1: 240]. Піклування про якнайкращий розвиток "спільної для всіх племен народу" літературної мови є, на думку І.Огієнка, найголовнішим обов'язком кожної держави, всіх її інституцій. Разом з турботою про літературну державну мову ми бачимо усвідомлення необхідності повноцінного розвитку мов національних меншин. Це питання український освітній діяч вважав не тільки культурним, але й політичним: "Кожна держава, що дбає про своє майбутнє, мусить давати своїм меншинам повну змогу нормально розвивати свої літературні мови" [2: 123].

Така позиція І.Огієнка є надзвичайно актуальною як в умовах розвитку суверенної української держави, так і сучасного людства в цілому. Повага до мови рідної і мови державної (за умови, що це дві різні мови) є запорукою стабільного розвитку кожної поліетнічної держави, якою є і сучасна Україна. Білінгвізм є ознакою національної школи у будь-якій демократичній державі. В умовах глобалізації він перетворюється на три- і навіть тетра-лінгвізм, оскільки, крім рідної та державної, все більшого значення набуває знання інших мов і особливо мови глобального спілкування – англійської. Світова освітня громадськість досить суперечливо ставиться до перетворення англійської мови на мову міжнародної освіти: з одного боку, такий процес полегшує доступ до світових наукових та культурних надбань, дозволяє прискорити розвиток інтеграції у світовий освітній простір; з іншого – він може призвести до "мовного винародовлення", яке, за справедливим висловом І.Огієнка, "завжди й конче приводить до морального каліцтва" [2:123], до втрати культурного і, зрештою, національного суверенітету.

Сучасна полілінгвістична освітня політика може бути безпечною в контексті інтересів як особистості, так і держави за умови, якщо рідна мова, з якої закономірно починається і якою (повністю і або частково) продовжується навчання, не перетворюється тільки на "місток" до мов державної та глобальної, а залишається самостійною духовною цінністю, основою культурної самоідентифікації особистості [3:16-17]. Така позиція, сформульована в сучасних міжнародних документах з питань розвитку грамотності (на V Міжнародній конференції ЮНЕСКО з питань освіти дорослих), цілком відповідає, на нашу думку, логіці міркувань І.Огієнка: від мови рідної, що є "найголовнішим наріжним каменем існування народу", до мови державної "як найміцнішої основи для духовного об'єднання" нації. Подальший розвиток ця ідея знайшла і в найсучасніших українських освітніх документах, згідно з якими "у галузі освіти українська мова має в повному обсязі забезпечувати інтеграційно-консолідуєчу, організаційну та інформаційну функції. ... Українська мова в галузі освіти повинна реалізуватися: як навчальний предмет; як основний засіб комунікації і здобуття знань з інших (немовних) сфер пізнання; як засіб розвитку та саморозвитку школяра і студента, творчого самовираження і утвердження особистості в суспільстві" [4:5]. Рівень глобальний у мовній політиці за життя І.Огієнка ще не набув великої актуальності, оскільки для цього ще не існувало ні політичних умов (світ був поляризованим за принципом "капіталізм – соціалізм"), ні технічних, на зразок сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Нові реалії, за яких знання глобальної мови перетворюється на перепустку до сучасної світової культури, науки, інформаційно-комунікаційних технологій, ринку праці ставлять національну освітню політику перед "новим викликом". Йдеться, по-перше, про поширення міжнародної освіти, в рамках якої або студенти ідуть навчатися за кордон, або іноземні навчальні заклади створюють свої філії в нашій країні. Така практика, як і участь українських освітян у міжнародних освітніх проектах, набуває все більшого розвитку і здійснюється виключно глобальною мовою. При цьому слід пам'ятати, що кожне слово, проголошене з навчальної або наукової кафедри англійською мовою, є словом, не проголошеним національною – українською мовою. Тому освітня мовна глобалізація має обов'язково й інший бік справи – втрату темпів у розвитку мови національної у сфері освіти та науки. Особливо

небезпечним це є для мови української, яка тільки-но звільнилася з-під глобалізуючого впливу іншої світової мови – російської, який так активно заперечував і з яким боровся свого часу І.Огієнко. У цьому ж контексті слід говорити і про глобальну англійськість Інтернету як про культурний виклик людству. Випереджувальний розвиток української національної інформаційної мережі Інтернет паралельно українською та англійською мовами є гостро актуальною проблемою. Якщо українська нація не заявить про себе достойно через Інтернет, вона, за висловом І.Огієнка, "дошкульно нашкодить" сприйняттю її як повноцінної нації в усьому світі, оскільки в сучасних умовах рис аксіоматичності набуває істина: "Якщо у тебе нема своєї сторінки в Інтернеті, тебе не існує взагалі". Повертаючись до інтерпретації проблем мовної політики І.Огієнком, відмітимо, що він таки піднявся до глобального рівня, однак у дещо іншій площині, а саме – у своїй турботі про глобальне українство, тобто про плекання рідної мови українцями всього світу. Цій справі Огієнко служив і як видавець, і як науковець. Вже у польській еміграції він видавав щомісячник "Рідна мова", пізніше в Канаді – "Слово істини" та "Віра й культура".

У журналі "Рідна мова" висвітлювалися, зокрема, питання ролі школи, сім'ї та громадськості у поширенні літературної мови. Близько 160 статей, надрукованих на його шпальтах, належало самому видавцю. Серед них "Значення Тараса Шевченка в історії української літературної мови", "Складання української мови", "Граматика малої Лесі" та ін. [5: 32].

З 1935 по 1937 рр. Огієнко видавав щомісячник "Наша культура", який поширювався між українцями всього світу. У 1947 р. під керівництвом вченого було засновано видавництво "Наша культура", яке продовжувало свою роботу вже у Вінніпезі, де почав виходити і щомісячник з аналогічною назвою. Гаслом журналу стало: "Творимо українську культуру всіма силами нації". У журналі "Слово істини", який публікувався з 1947 по 1951 рр., містилися статті мовознавчого, історичного, філософського, педагогічного, релігійнознавчого характеру. Редакція журналу стала своєрідним штабом світового українства, який дбав про збереження національної мови та духовності. Отже, ще раз підкреслюємо, що у своїй турботі про локальне – про національну мову – І.Огієнко піднявся до глобального рівня. Усвідомлення цієї істини є особливо важливим сьогодні, оскільки, по-перше, збереження національної мови кожного народу є проблемою глобального звучання; по-друге, в умовах зростання мобільності людей (як професійної, так і академічної та дозвільневої) важливим є збереження духовних зв'язків зі своєю рідною культурою. Ті традиції, які започаткував у цій сфері Огієнко-видавець, не втратили свого значення і в сучасних умовах.

Ще одним аспектом творчої спадщини І.Огієнка, у якому локальний вимір тісно переплітається з глобальним, є, на нашу думку, розробка питань змісту виховання. Провідним суб'єктом виховного впливу український освітній діяч вважав сім'ю. "Чого батько і мати навчать у родині, з тим і в світ піде дитина", - пише Огієнко у праці "Навчаймо дітей своєї української мови!". Виховання в сім'ї є джерелом національного духу, високої свідомості й моралі, тому успіх виховання залежить значною мірою від того, наскільки глибоко усвідомили батьки "національну істоту свою", засвоїли виховну народну мудрість, оволоділи народними методами виховання, перейняли створений протягом тисячоліть досвід своїх предків. Важливим партнером сім'ї у справі національного виховання виступає школа, яка повинна стати справжнім осередком національної духовності. Вивчення кожної навчальної дисципліни Огієнко розглядав не як самоціль, а як засіб розвитку дитини, засіб формування у неї високих моральних, громадянських та мовних якостей. Серцевиною ж усього шкільного навчання повинна стати рідна мова.

Важливу роль у вихованні духовності підростаючого покоління повинна відігравати, на думку Огієнка, церква. Значну частину свого життя Іван Іванович, вже як митрополит Іларіон, присвятив служінню Богу і вже як церковний діяч продовжував святу справу підтримки світового українства. Головними моральними цінностями, які повинні формувати в юнацтва і родина, і школа, і церква, є любов до ближнього, доброта, милосердя. Ці цінності, як відомо, мають вселюдський характер, їх проповідують, прагнуть сформувати у своїх дітей представники всіх націй. Тож і в цьому аспекті творчого доробку Івана Огієнка ми бачимо поєднання локального і глобального.

Таким чином, про видатного українського освітянина у повній мірі можна сказати, що він жив за сучасним гаслом: мисли глобально, дій локально. Саме глобально мислив він, коли хотів приєднати українську націю як повноцінну, державну, до вселюдського поступу вперед, єднання на основі ідей демократії і гуманізму. В сучасних умовах, коли реалії політичної та культурної глобалізації все більш активно входять в життя кожної національної держави, йдеться про необхідність виробки більш широкого кола спільних вселюдських цінностей. Найбільш активно робота з формування таких цінностей здійснюється на регіональній основі і, перш за все, в європейському регіоні, де протягом останніх десятиліть сформувалась спільнота, що змогла виробити не тільки спільну валюту, але й спільні уявлення про громадянські цінності. До них, зокрема, належать: рівноцінність кожного людського життя; повага до себе та інших; свобода; солідарність; етнічна, расова, політична, культурна та релігійна толерантність; взаєморозуміння; громадянська мужність. В результаті тривалих наукових дискусій, експертами Ради Європи були сформульовані уявлення про систему знань та навичок, необхідних громадянинові для життя в умовах демократичної держави, єдиної Європи. Такими знаннями є відомості про функціонування демократії та її інститутів; політичні, юридичні та фінансові аспекти життя держави, регіону; громадянські права, свободи та обов'язки у визначенні державних та міжнародних документів; розуміння поняття "демократичне громадянство" у суспільстві, в якому живуть громадяни; європейський (міжнародний) контекст демократичного громадянства. До навичок, необхідних громадянину Європи, були віднесені: розв'язування конфліктів у неагресивній манері; аргументація та захист власної точки зору; інтерпретації аргументів іншого; розуміння та прийняття відмінних поглядів; здійснення вибору, піддання моральному аналізу альтернативних

позицій; прийняття на себе спільної відповідальності; розвиток конструктивних стосунків з іншими людьми; розвиток критичного мислення, вміння порівнювати позиції та істини [6:21-22].

На завершення вважаємо за необхідне підкреслити, що в ряді сучасних українських концепцій громадянського виховання, насамперед, у "Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності" [7], розробленій творчим колективом під керівництвом дійсного члена АПН України О.В.Сухомлинської, враховані як інтереси повноцінного розвитку України як національної держави, так і перспективи її входження у європейський політичний та культурний простір, тобто передбачені завдання розвитку як національної, так і європейської та глобальної громадянськості. У цьому ми бачимо продовження справи наших духовних батьків, зокрема Івана Івановича Огієнка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу (репринтне відтворення видання 1918 року). –К.: Абрис, 1991.-272с.
2. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства //З історії національного шкільництва: Навчально-методичний посібник. Укладачі А.А.Сбруєва та ін.- К.: ІЗМН, 1998.- 144с.
3. Literacy in multilingual/intercultural settings. CONFINTEA V. Hamburg, 1997.-15 p.
4. Освіта в Україні. Доповідь міністра освіти і науки України на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти //Освіта України.-№47.- 12 жовтня 2001.- С.5.
5. Марушкевич А.А. Невтомний працівник українського ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект. - К.: Четверта хвиля, 1996.- 128с.
6. Birzėa Cesar Education for democratic citizenship. General Report. Consultation Meeting. Council of Europe.Strasbourg. 24-25 July 1996.-25p.
7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності //Шлях освіти.-2000.-№3.-С.7-13.

Матеріал надійшов до редакції 7.11.2001 р.

Сбруєва А. А. Діалектика локального и глобального во взглядах И. Огиенко на образование и воспитание.

В статье рассматриваются вопросы взаимосвязи локального и глобального измерений в решении языковых проблем в образовательной сфере, а также взаимосвязи национальных и общечеловеческих ценностей в воспитании во взглядах И. Огиенко и в современной мировой образовательной политике.

Sbruyeva A. A. The dialectics of local and global dimensions of I.Ogiyenko's views on education.

The article is devoted to the analysis of the interconnection of local and global dimensions in the solution of language problems in the sphere of education by I.Ogiyenko and in the modern world educational policy. The author considers the problem of the interconnection of local and universal moral values.